

Сумныя ўгодкі

14 траўня (мая) споўніцца 20 год першаму беларускаму рэферэндуму. Трэба сказаць, што ні ў Расійскай імперыі, а потым у СССР ніякіх рэферэндумаў не было. Большавікі, якія ў 1917 годзе прайгралі першыя, адносна дэмакратычныя выбары, разангалі "Учредительное собрание" і не збіраліся раіцца з народа, ад імя якога кіравалі самай вялікай краінай свету. І толькі ў часы "перабудовы", напрыканцы існавання СССР, быў прыняты закон аб рэферэндуме. Рэферэндум упершыню быў праведзены ў сакавіку 1991 года з мэтай захавання СССР. У гэты час законы аб рэферэндумах пачалі прымаць і саюзныя рэспублікі. Адною з першых была Украіна, народкай прагаласавала за незалежнасць сваёй краіны, што паскорыла распад СССР. Аднаводны закон быў прыняты пасля доўгіх спрэчак і абмеркаванняў і ў Рэспубліцы Беларусь.

Пасля прэзідэнцкіх выбараў - 1994 г., увесну 2015 года сітуацыя ў краіне стала вельмі складанай. Пасля таго, як Прэзідэнт збудаваў сваю вертыкаль улады, яму стала замінаць як Канстытуцыя 1994 года, так і Вярхоўны Савет ХІІ склікання, у якім большасць дэпутатаў на выбарах 1994 года падтрымлівала яго асноўнага канкурэнта - Вячаслава Кебіча. Таму прыхільнікі ўзурпацый улады ў адных руках вырашылі правесці рэферэндум па чатырох асноўных пытаннях:

1. Ці згодны Вы з наданнем рускай мове роўнага статусу з беларускай?

2. Ці падтрымліваеце Вы прапанову аб устаўленні новых Дзяржаўнага сцяга і герба Рэспублікі Беларусь?

3. Ці падтрымліваеце Вы дзеянні Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь, накіраваныя на эканамічную інтэграцыю з Расійскай Федэрацыяй?

4. Ці згодныя Вы з неабходнасцю ўнясення змяненняў у Канстытуцыю Рэспублікі Беларусь, якія прадугледжваюць магчымасць датэрміновага спынення паўнамоцтваў Вярхоўнага Савета Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь у выпадках сістэматычнага або грубага парушэння Канстытуцыі?

Самае галоўнае было чацвёртае пытанне, якое дазваляла ліквідаваць Вярхоўны Савет і змяніць Канстытуцыю на сваю карысць. Першыя два пытанні, якія закон аб рэферэндуме не дазваляў наогул выносіць на ўсенароднае абмеркаванне, павінны былі нанесці ўдар па беларускіх патрыётах і падрыхтаваць чарговую анексію Беларусі суседняй дзяржавай, дзе ўжо пачалі марыць аб былой Расійскай імперыі, тым больш што трэцяе пытанне паскарала гэты працэс.

Апазіцыя ў ВС, а таксама дэмакратычныя дэпутаты як маглі супраціўляліся гэтаму ціску і выносілі свае варыянты пытанняў на рэферэндум, асабліва пасля таго, як у сакавіку

1995 года 74 дэпутаты ВС звярнуліся да Прэзідэнта з просьбай надаць рускай мове (у Беларусі) статус другой дзяржаўнай. Іх прозвішчы былі надрукаваны ў газеце "Звязда" ад 18 сакавіка 1995 года. Пра іх ініцыятыву беларускі паэт і дэпутат Ніл Гілевіч сказаў наступнае: *"Гэта значыць, прапрабуюць беларускую мову як дзяржаўную ліквідаваць. Іначай разумець іх просьбу нельга. У нашых умовах даць рускай мове правы дзяржаўнай - гэта азначае: беларускай мове смерць."*

Вось такія патрыёты Роднай зямлі, Роднай мовы. Такія слугі беларускага народа."

У сваю чаргу 10 красавіка 1995 г. ад 70 да 73 дэмакратычных дэпутатаў унеслі такія прапановы, як:

1) Просім ўнесці на рэспубліканскі рэферэндум наступнае пытанне, якое носіць кансультацыйны характар:

"Ці згодны вы з артыкулам 17 Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь, які выкладзены ў наступнай рэдакцыі: *"Дзяржаўнай мовай Рэспублікі Беларусь з'яўляецца беларуская мова."*

Рэспубліка Беларусь забяспечвае права свабоднага карыстання рускай мовай, як мовай міжнацыянальных зносін?"

"Так" ці "Не".
(73 дэпутаты.)

2) Просім вынесці на рэспубліканскі рэферэндум наступнае пытанне, якое носіць кансультацыйны характар:

"Ці згодныя вы з дзеючай дзяржаўнай сімволікай Рэспублікі Беларусь (Бел-чырвоная-белы сцяг, Герб "Пагоня")?"

"Так" ці "Не".
(72 дэпутаты.)

3) Просім вынесці на рэспубліканскі рэферэндум наступнае пытанне, якое носіць кансультацыйны характар:

"Ці задавальняе вас выкананне Прэзідэнтам Беларусі А. Лукашэнкам яго перадвыбарчай праграмы ў галіне эканомікі, сацыяльнай абароны грамадзян і барацьбы з карупцыяй?"

"Так" ці "Не".
(70 дэпутатаў.)

Аднак гэтыя прапановы не былі падтрыманыя большай часткай Вярхоўнага Савета Беларусі, і тады частка апазіцыі пайшла на радыкальны крок і 12 красавіка абвясціла галадоўку пратэсту прама ў зале парламента. І здарылася неверагоднае, дэпутаты не прынялі пытанні па мове, сімвалах і роспуску ВС, засталася толькі пытанне аб эканамічнай супрацы з Расіяй. Дэмакратыя ў Беларусі 12 красавіка 1995 года перамагла.

Тады ноччу 13 красавіка дэпутаты, што засталіся начаваць у зале ВС былі жорстка збітыя і выдалены сілай "невядомымі" лодзьмі са зброяй у руках. Наступілі доўгія гады аўтакратыі і бяспраўя.

13 красавіка перапало-

ханья дэпутаты прынялі Пастанову ВС Беларусі аб правядзенні рэспубліканскага рэферэндуму па пытаннях, прапанаваных Прэзідэнтам, 14 траўня 1995 года, прычым чацвёртае - галоўнае - пытанне мела толькі рэкамендацыйны характар. Адначасова на гэты дзень былі абвешчаны і выбары дэпутатаў у Вярхоўны Савет Беларусі ХІІІ склікання.

Улады на рэферэндум народныя грошы не шкадавалі. На мой запыт па гэтым пытанні міністр фінансаў сп. Дзік 24.03.1995 г. адказаў, што для правядзення 14 траўня 1995 г. неабходна ад 4 да 5 млрд. рублёў, а далей ён паведаміў наступнае: *"Что касается расходов на отмену существующей символики и изготовление и распространение новой, то такими данными Министрство финансов не располагает."*

І вось надышоў "судны дзень" 14 траўня 1995 г. Тады я ўдзельнічаў у выбарах у ВС па 247 Мірашнічэнкаўскай выбарчай акрузе, і некаторыя з маіх назіральнікаў на асобных выбарчых участках зрабілі падлікі па выніках рэферэндуму.

Варта адзначыць, што ў Менску рэферэндум ледзь не праваліўся, бо ў ім узялі ўдзел толькі 52,4% выбаршчыкаў. Не вельмі добрыя вынікі былі і па Беларусі ў цэлым, бо тады галасы яшчэ лічылі. Калі верыць афіцыйнай статыстыцы, у рэферэндуме прынялі ўдзел толькі 64,8%. З іх за захаванне адзінай дзяржаўнай беларускай мовы прагаласавала 613 516 чалавек (12,7%), а за нацыянальную сімволіку 988 839 чалавек альбо 20,5%. Такім чынам за змену нацыянальнай сімволікі прагаласавала толькі 44,3% ад усіх выбаршчыкаў. Большасць беларускага народа ў траўні 1995 года засталася вернай сваім спрадвечным сімвалам.

За роўнасць дзвюх дзяржаўных моў прагаласавала 4017273 чалавекі, альбо 51,81%. Хочацца праз 20 гадоў спытаць у ініцыятараў рэферэндуму, а ДЗЕ Ж ТАЯ РОЎНАСЦЬ? Чаму вы праігнаравалі волю 4 млн. чалавек, панове?

У першым нумары "ЛіМа" пасля рэферэндуму пад загалоўкам "Ганьба тыдня" чытаем: *"Тое, што адбылося на Беларусі, - пакуль не трагедыя. Гэта - фарс, гэта - агонія посткамуністычных сіл, у якіх няма ні перспектывы, ні будучыні. Яны непазбежна пацярпяць крах, але шлях Беларусі і беларусаў да спраўнай незалежнасці ляжыць праз ганьбу і пакуты. Ганьбу мы перажываем цяпер, а пакуты - наперадзе."*

Дваццаць гадоў пакутаў прайшлі, а пагроза незалежнасці засталася. Пра гэта варта памятаць кожнаму беларускаму патрыёту.

Алег Трусаў, старшыня ТБМ, спецыяльна для партала ТБМ.

С л о в а

да Народа, Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь: "Майскаму рэферэндуму 1995 года - 20 !!!"

Апошнія два дзесяцігоддзі ХХ стагоддзя перадалі нам самых сур'езных нявырашаных праблем новаму ХХІ стагоддзю, з характэрнай для яго няспынай інтэнсіфікацыяй глабалізацыйных працэсаў. Дзякуючы намаганням цывілізаванага свету, удалося і ўдаецца ў значнай ступені стрымліваць негатыўнае ўздзеянне такіх працэсаў на культурную разнастайнасць планеты Зямля.

Асабліва каласальныя намаганні робяць прагрэсіўныя сілы свету па захаванні нацыянальных моваў як самай дарагой, аб'ектыўна нічым незаменимай духоўнай каштоўнасці кожнага народа. Менавіта з улікам гэтага сама Арганізацыя Аб'яднаных Нацый абвясціла 21 лютага кожнага года Міжнародным днём роднай мовы. Яго афіцыйна не адзначаюць мабыць толькі ў нашай краіне.

Не застаецца без увагі дзяржаўная моўная праблема і ў Рэспубліцы Беларусь. Сведчаннем чаму з'яўляецца праведзены па ініцыятыве ўладаў 14 мая 1995 года рэферэндум, на падставе вынікаў якога статус другой па ліку дзяржаўнай мовы атрымала ў нас і руская мова. Да гэтага яна фактычна панавала ў нас і рэальны статус яе быў намнога вышэйшы, чым беларускай мовы, якая па Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь 1994 года з'яўлялася адзінай дзяржаўнай. Рэферэндум, як планавалі ўлады, дазволіў ім зрабіць рускую мову дзяржаўнай і корыдычна. Па розных прычынах такога ў моўным заканадаўстве пакуль што не зіраецца ў аніводнай са створаных на постсавецкай прасторы дзяржаве, не глядзячы на ўсе старанні Маскоўскага

Крамля, асабліва ў дачыненні да Украіны. Трэба аддаць належнае палітычнаму кіраўніцтву Рэспублікі Беларусь: яно зрабіла ўсё, што неабходна было, каб толькі руская мова заняла панавальнае становішча ў абслугоўванні ўсіх сфераў дзейнасці чалавека.

Пасля рэферэндумнае дваццацігоддзе для рускай мовы сталася па-сапраўднаму залатым. За такі прамежак часу для павышэння сацыяльнай ролі рускай мовы ў нашым краіне маглі столькі зрабіць ні царскія, ні савецкія ўлады. Праўда, у гэтым трыумфальным шэсці рускай мовы ў Беларусі былі і ёсць істотныя, з надзвычай трагічнымі наступствамі мінусы: любое ўмацаванне яе пазіцыі ў грамадскім ужытку забяспечвалася за кошт свядомага, мэтанакіраванага недапушчэння сюды беларускай мовы, у выніку чаго на сваёй этнічнай, гістарычнай тэрыторыі яна зраз выконвае празмерна мізэрны ў параўнанні з рускай мовай аб'ём сацыяльных функцый.

Калі народ вялі на рэферэндум, улады абяцалі яму забяспечыць поўны парытэт у выкарыстанні дзвюх дзяржаўных моў у афіцыйным жыцці. З гэтага нічога не атрымалася: у выніку беларуская мова ледзь не цалкам перастала служыць і спрадвечным сродкам зносін паміж самімі людзьмі, што рэальна пагражае ёй поўнай стратай, беззваротным знікненнем, што не ў інтарэсах Бацькаўшчыны, усяго цывілізаванага свету, бо збедніць яго культурна-моўную разнастайнасць. Каб не дапусціць такой, больш чым толькі нацыянальнай катастрофы - а гэта святы абавязак і гарант Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь, і дзяржа-

вы, і Народа - чарговае пасля 14 мая 2015 года дваццацігоддзе ўладам неабходна зрабіць дваццацігоддзем па-сапраўднаму трыумфальным для беларускай мовы, ніколі не спыняючыся нават і перад свядомым уражаннем сацыяльных функцый рускай мовы, бо іншага варыянту надзяліць імі беларускую мову ў нас проста няма, не існуе ў самой прыродзе.

Вельмі хацелася б, каб з нагоды дваццацігоддзя майскага рэферэндуму і дзяржава, і само грамадства, і гарант Канстытуцыі знайшлі час, жаданне ўглыбіцца ў надзвычай няпростую моўную праблему і неадкладна, пакуль яшчэ не позна, пастараліся адшукаць надзейныя шляхі яе вырашэння. Маём шчэрдае перакананне, што сёння ў Ідэалагічнага апарату Прэзідэнцкай вертыкалі Рэспублікі Беларусь няма больш надзеянага, актуальнага і ў той жа час ганаровага абавязку, як паказаць грамадству, што за 20 гадоў пасля правядзення рэферэндуму атрымалі ад яго беларуская мова, нацыянальна-культурнае Адраджэнне ўвогуле. Будзем супольна бясконца рады, калі зместам свайго Слова нам удалося абудзіць у палітыкаў усіх рангаў, інтэлектуальнай эліты і грамадзян Беларусі занепакоенасць трагічным лёсам свайго роднага беларускага слова, паспрыяць іх жаданню ўзяць непасрэдна ўдзел у вырашэнні ад так рэальнай пагібелі гэтага непараўнальнага ні з чым дарагога духоўнага багацця нашай Бацькаўшчыны - роднай беларускай мовы.

Леанід Лыч, прафесар; Мікола Савіцкі, прафесар.

20-06/99 ад 5 мая 2015 г.

mikola.savicki@mail.ru
Леаніду Міхайлавічу Лычу
Мікалаю Іванавічу Савіцкаму

Дэпутаты Пастаяннай камісіі Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь па адукацыі, культуры і навуцы разгледзелі ваш ліст па пытанні функцыянавання дзяржаўных моў у Рэспубліцы Беларусь.

Вашы меркаванні прыняты намі да ўвагі і па магчымасці будуць улічаны ў ходзе работ над праектамі законаў, накіраваных на далейшае ўдасканаленне дзеючага заканадаўства Рэспублікі Беларусь.

Намеснік старшыні Пастаяннай камісіі Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь па адукацыі, культуры і навуцы

Н.Г. Кучынская.

"Будзьма!"

18 траўня (панядзелак) адбудуцца заняткі гістарычнай школы

з Алегам Трусавым "Гісторыя ў падзеях і малюнках" Пачатак - 18.30 гадзін.

Румянцава, 13

Уваход вольны.